

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

ADATOK BUDA TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

1. szám. *Petrovics Péter, Enyingi Török Bálint és Martinuzzi György levele az erdélyi szászokhoz. — 1540 nov. 11.*

PRUDENTES ac circum-
specti domini et
amici nobis obser-
vandi! Salutem et
obsequii nostri com-
mendationem. Re-
rum nostrarum status ut se habeat,
voluimus dominationibus vestris
significare, Divina enim clementia,
in quam summam spem semper
collocavimus, nobis favente, salvi
superstetimus de inimicis. Rex Ro-
manorum, præter omne jus, — cum
illius majestati nosmet ad omni-
modam æquitatem sponte obtule-
rimus, — volens in primis majes-
tatem reginalem, dominam no-
stram clementissimam, filiumque
defunctæ majestatis, domini no-
stri, deinde jura ac libertates
regni hujus opprimere, exercitum
instructissimum adversum demi-
serat, cui tamen nos, freti in Dei
optimi clementia, resistere non

Böles és körültekintő uraink,
nekünk becsülendő barátaink!
Üdvözetünket és szolgálatunk
ajánlását. — Uraságtoknak tudtul
akarjuk adni, hogy miben áll a
mi ügyünk, mert Isten kegyelmé-
ből, kibe mindenkor helyeztük
minden reménységünket, épen
megmaradtunk az ellenségtől. —
A római király (*igy!*) minden
jog nélkül, — mert hiszen fel-
ajánlkoztunk neki minden méltá-
nyos dologban, — különösen a
királyné ő felségét, a mi kegyel-
mes asszonyunkat és urunknak,
a néhai felségnek fiát, aztán ez
ország jogait és szabadságait el
akarta vesztetni, jól felszerelt had-
sereget küldött ellenünk, de en-
nek mi, bizva az Isten kegyel-
mességében, ellent állani nem
késlekedtünk. A mint megérkez-
tek vadul és dühöngőkhöz hason-
lóan Óbudánál szálltak táborba,

dubitavimus. Ac primum, ubi ad-
venerunt, satis quidem, ut appa-
rebat, efferati et furibundis si-
millimi, ad veterem Budam castra
fixerunt. Deinde aggeres ac sta-
tiones propius, hoc est ad *zenth
peter martyr*¹ admoverunt. —
Tribus aut quattuor vicibus, emis-
sis nostris auxilium aderat, gra-
vemque cladem adversariis infi-
gebant, ita, ut nostri superiores
reverterentur, tametsi, ut fit, ne-
que nostris incruentum fuit cer-
tamen. Verum postremo, dum na-
vales vires contra nostros trans-
misissent, acerbius tractati fue-
rant, adeo, ut postquam fuga sa-
luti suæ consulere voluerant,
visæ sunt nazadae nonnullæ vix
sex remiges habere, et ut postea
comperimus, centum ex eis vul-
nerati fuerant, ex quibus non
pauci mortui sunt. Ipsi igitur
cladibus affecti Germani, quum
omnia præter spem evenire vi-
dent, primum stationes subduxer-
unt in castra, deinde abierunt.
Hungari illis quidem polliciti
sunt, ut Pesth contra nos tue-
buntur, quod, si tamen Deus op-
timus faverit, adniteremur, ne
eorum oculi felix somnium illic
capiant. Quod autem ad res thur-
cicas attinet, ex felice porta po-
tentissimæ cæsareæ majestatis
iam et nuncium et litteras habui-
mus, ex quibus, ut accepimus,

majd sáncaikat és az előőrsöket
közelebb, szent Péter mártir kül-
városig tolták előre. Három vagy
négy ízben kirohanva, velünk volt
(Isten) segítsége, és a mieink sú-
lyos vereséget okoztak nekik, úgy
hogy a mieink győztesekül kerül-
tek vissza, bár, — a mint szokott
lenni, — a mi részünkről sem
volt vérhullás nélküli a harc. —
De végül, - a mikor naszádjaikat
küldték ellenünk, keményebben
bántunk el velök, annyira, hogy
a mikor futásban keresték a me-
nekülést, észrevettük, hogy némely
naszádjuknak csak hat evezőse
van már és a mint később meg-
tudtuk százan sebesültek meg,
a kik közül nem kevesen meg is
haltak. Tehát a vereséget szen-
vedő németek, a mikor látták,
hogy minden az ő reményük elle-
nére balul sikerül, először az elő-
őrseiket vonták vissza táborukba,
aztán elvonultak. Némely magyar
ugyan azt ígérte nekik, hogy
Pestet megvédik mi ellenünk, de
mi, Isten segédelmével, azon le-
szünk, hogy szemökre ott se száll-
jon esendes álom. — A mi pedig
a török ügyeket illeti, a hatalmas
császár boldog portájáról köve-
tünk és levelünk van és arról
értesülünk, hogy Erdély semmi
módon se fog elszakíttatni Magyar-
országtól és azt is megtudtuk,
hogy nagy haderőt küldenek on-

¹ Buda egyik régi külvárosa, a mai Ujlak táján. (Lásd Rupp Jakab, Buda-Pest és környékének helyrajzi története, 190—191. l.)

istud regnum Transilvaniae ab Hungaria nequaquam secernetur, plurimae vires in subsidium nostrum, ut intelligimus, illinc mittuntur, licet illis iam non indigeremus. Dominorum oratorum felicem reditum in dies expectamus, nec de optata relatione diffidimus. Quapropter dominationes vestras, uti dominos et amicos nostros magnopere rogamus, meminerint illius tractatus, quas, cum conveneravimus, mutuo habuimus, cogitent praeterea dominationes vestrae, ad afflictum hoc regnum quam misere attritum sit. Ut igitur regnum hoc conservetur, atque dominationes vestrae salvi permaneant, iterum atque iterum rogamus, velint in eo ipso salubri proposito, sicut, tunc, dum, — ut praemissimus, — conveneramus, conclusum fuit, constanter perseverare, fratres denique suos dominationis vestrae ad hoc ipsum accommodare, et conservare curent, nam quemadmodum dominationes vestrae ex superioribus animadvertere poterint, majestas reginalis, domina nostra clementissima, cum filio majestatis, domini nostri, hic Budae nobiscum est, et Buda, Dei misericordia sic favente, nostra est: itaque dominationes vestrae quoque sint ita constanti animo, ut in eo proposito nobis oblato, firmiter perseverent. Dominationes vestras feliciter valere optamus. Datum Budae, feria quinta,

nan a mi segítségünkre, bár most már nem is szorulunk reá. A követ urak szerencsés visszaérkezését napról-napra várjuk és a kívánt jelentés felől nem aggodalmaskodunk. A miért is uraságtokat, mint uri barátainkat nagyon kérjük, emlékezzenek meg arról a tanácskozásról, melyet, mikor együtt voltunk tartottunk és ezen felül gondolják meg uraságtok, hogy ez a szerencsétlen ország milyen keservesen van meglátogatva. Hogy tehát ez az ország megtartassék és uraságtok békében, épségben maradjanak, újból és ismét kérjük, maradjanak meg abban az üdvös szándékban, a melyet akkor, a midőn tanácskoztunk, elhatároztunk, a mint már említettük és gondoskodjanak, hogy atyjuk fiai is ehhez tartsák magukat. Mert, a mint uraságtok a fentebbiekből kivehetik, a királyné ő felsége, a mi legkegyelmesebb úrasszonyunk, felséges urunk fiával itt velünk Budán van, Buda pedig Isten irgalmaságának kedvezéséből a mienk; így hát uraságtok is legyenek ebben álhatatosak, hogy a nekünk felajánlott szándék mellett megmaradjanak. Uraságtoknak jó egészséget kívánunk. Kelt Budán, csütörtökön, szent Márton püspök napján. 1540.

in festo beati Martini episcopi.

Anno domini 1540.

Petrus Petrowitth comes Themesiensis, partium inferiorum capitaneus generalis.

Valentinus Therek de Ennyng, comes Simigiensis, partiumque citra Danubium capitaneus generalis.

Frater Georgius, episcopus Vardiensis, ac Thesaurarius.

Kívülről: litteræ Albi Budensis et aliorum ad Saxones.

Egykorú másolat. Országos levéltár. Limbus, III. sorozat, 15. csomó.

Petrovics Péter, temesi főispán, Magyarország alsó részeinek főkapitánya.

Enyingi Török Bálint, somogyi főispán, a Dunántúli részek főkapitánya.

Frater György, váradi püspök és kincstárnok.

Kívülről: a budai fehér (barát) és mások levele a szászokhoz.

II.

2. szám. *Fels Leonhard főkapitány jelentése Buda ostromáról és Visegrád elfoglalásáról 1540 nov. 25.*

Paria litterarum domini capitanei.

Magnifice domine, amice plurimum honorande, salutem et obsequiorum amicabilium commendationem. Quod ad litteras dominationis vestræ magnificæ tam diu non respondi, mihi ignoscat, nam aliter fieri nequivit ob certas causas. Nunc itaque hominem dominationis vestræ magnificæ remitto, a quo et valetudinis meæ, et belli statum, et conditionem parte ex aliqua cognoscere poterit, quam tamen, ne quid ejus rei, quod ad expeditionem hanc meam attinet, lateret, ignorare nolo, me ante quattuordecim forte dies, videns, quod exercitus meus ad obsidionem et

A főkapitány úr levelének mása.

Nagyságos uram, becsülendő barátom, üdvözetemet és szolgálatomnak baráti felajánlását. — Hogy nagyságos uramnak levelére oly soká nem válaszoltam, bocsássa meg, mert másképp bizonyos okoknál fogva nem történhetett. Most tehát nagyságod emberét visszaküldöm, a kitől úgy az én egészségemnek, mint a háborúnak állapotját és körülményeit némi részben megtudhatja és nem akarom, hogy valami körülmény, mely erre a hadjáratra vonatkozik, ismeretlen legyen nagyságod előtt. Én tehát ezelőtt vagy tizen-négy nap előtt, látva, hogy a hadseregem Buda városának ostrom-

oppugnationem civitatis Budensis par viribus esse non posset, metuensque hiberna frigora, alia ejus tempestatis incommoda, bellandique inportunitatem (*igy!*) a Veteri Buda castra movisse, trajectoque cum aliqua exercitus parte Danubio, civitatem Pestiensem quatuor vexillis militum Bohemorum, duabusque Germanorum peditum, nec non mille nazadistis, et trecentis equitibus levis armaturæ, ita contra hostium assaultus communivisse, ut nedum hiberna stativa possim, sed et totum eum comitatum una cum adjacentibus ab adversariorum violento imperio vindicare, ac jurisdictioni regiæ majestatis subjectis conservare possint, qua re ita ut præfertur ordinata, cum residuo exercitu huc me ad Wisegradum denuo contuli, arcique illi superiori, tam loci natura, quam artificum opera atque ingenio optime muniti (*igy!*), ac ex eo, quod intacta hæc semper a quorumvis impetu, inviolataque permanserit, virginis nomen sortitæ, quam in descensu celeritatis gratia præterieram, tormenta, machinasque bellicas admovi, eamque nebularum perpetua caligine tectam, coopertamque per octiduum integrum illesam obsidere cum magno animi tædio coactus fui, tandem vero Dei benignitate lux mihi fausta oborta est hesterno primum die, quo cum tormentis eandem impetere

lására és elfoglalására alkalmas erejű nem lehet és félve a téli hidegtől és az időszak más kellemtelenségétől és a háborúra való alkalmatlanságától, Ó-Budától elindítottam a táborn és a hadsereg egy részével átkelve a Dunán, Pest városát, négy zászlóalj cseh, két zászlóalj német gyalogossal, ezer naszádosossal, és háromszáz könnyű lovassal, az ellenség támadása ellen annyira megerősítettem, hogy a míg téli szállásba térek, azt az egész vármegyét, a körül fekvőkkel együtt az ellenség erőszakos hatalmából kiragadni és a királyi felség hatalmában megtartani tudják. A mely dolgot így elintézve, a hadsereg többi részével újból ide Visegrád alá mentem és annak fellegvára ellen, mely úgy a természetes fekvésénél fogva, mint mesterség és tudomány folytán igen erős és azért, hogy bárkinnek ostroma ellen még érintetlen és sérthetetlen maradt, kiérdemelte a szűzi nevet, az ágyúkat és hadigépeket felállítottam. A lejövetkor a nagy sietség miatt mulasztottam el ezt. Most ködök folytonos sötétségébe burkolva találtam és nyolcz napig kényszerültem lelkem nagy unalmára hiába ostromolni, végre tegnapi Isten kegyességéből kiderült az idő, mely napon az ágyúkkal az ostromhoz lehetett látnom, a melyek erejével, és egyetlen rohammal, még ugyanaz nap, és ma hajnalban, annyit

potui, quorum violentia atque impetu unico eo die, nec non hodierna sub aurora tantum effeci, ut ad dedicionem castellanos militesque in eo existentes, quorum ducenti quinquaginta numero fuerunt, compulerim, qui mox circa meridiem vitæ, rerumque eorum, quas ipsosmet defensionis sustentationisque gratia illi arcu intulisse constaret, auferendarum veniam pacti, arce exierunt, illiusque possessionem, ac bona in eadem contenta, regiæ majestati, ejusdemque nomine mihi libere cesserunt, qua de re Deo optimo maximo per suam in me collata benignitate, et beneficentia (*igy!*) gratias agemus immortales. Constitui ad arcem Thata, item et ceteras quosdam possessiones castraque Valentino Therek pertinentia, ac Danubio vicina paucos intra dies progredi, bellique, ibidem fortunam experiri, quo et regiæ majestatis jurisdictionem imperiumque ampliare hiemisque incommoditates cum fructu suæ majestatis solacioque meo superare, ac milites in exercitio continuo continere queam, donec vere adveniente majori collecto exercitu viribusque auctis, Budense justum bellum movere, obsidioneque simul et expugnationi, aut, si maluit pugnæ præesse possim aperte. Sacra item cæsare majestas ad diem trium regum proxima instantem in propria persona Ratisbone

értem el, hogy a kastélybelieket és a helyőrséget, melynek száma kétszázötven főnyi volt, a megadásra bírtam, a kik dél felé, megkapva az engedélyt, hogy ingóságait, melyeket a maguk fenntartására és védelmökre vittek a várba, elvihessék, a várból kivonultak és annak bírását, valamint az abban levő ingókat, ő felségére és annak nevében én ráam maguk szántából bízták. A mi miatt a jóságos, hatalmas Istennek az ő irántam való kegyességéért és jótéteményéért örökös hálát adunk. Elhatároztam, hogy innen kevés nap mulva Tata vára ellen és Török Bálint egyéb birtokai és várai ellen, a Duna mellékére indulok és ott megpróbálom a hadszerencsét, a mi általam úgy a királyi felség birtokát növelhetem és a télnek kellemetlenségeit is ő felsége hasznával elviselhetem az én vigasztalásomra és a hadsereget is folytonos tevékenységben tarthatom, míg majd a tavasz jöttékor, nagyobb hadsereget összegyűjtve megnövekedett haderővel Buda ellen a rendes harcztot indíthatom, és az ostromot, valamint a bevételt, vagy, ha úgy tetszik, a nyílt csatát, vezethetem. A császári felség a most jövődő vízkereszt napjára Regensburgba megy, hogy ott a birodalmi fejedelmekkel birodalmi gyűlést tartson, a hol úgy a császári, mint a királyi felség minden erejével azon lesz, és

constituetur, comitia ibidem cum principibus imperii celebratura, quo in conventu tam sua sacratissima, quam regia etiam majestas pro viribus laborabunt, omnesque partes suas interponent, quo status tam desolati, ac dirimalis dissipati regni hujus, debetum tandem referatur ordinem, ac nedum superbia, malitiaque nonnullorum ejus regni flagitiosorum facinosorumque (*igy!*) hominum retundatur, coneraturque, sed et Christiani nominis hosti perniciosissimo vis inferatur valide, bellumque ita moveatur acerrimum, quo regnum etiam Transilvaniense, ab ejus tirranidis metu liberari possit. Quod ad meam personam attinet, eandem non latere credo, me per dies multos tam colica passione, quam calculi tormento acerrime vexatum fuisse, quo morbo nunc levatus, novum nunc bellum cum podagra inire, configereque cogor, spero tamen et hoc malum successu temporis ac longa patientia sublatum fore. His me dominationi vestræ magnificæ plurimum ex animo offerens, datum in castris regiis ad Wysegradum positis, die 25 mensis Novembris 1540. Leonardus liber baro in Fels.

mindent közbevet, hogy ennek az országnak züllött és nagy bajoktól szétzilált állapota, végre valahára a régi rendbe hozassék, és végre némely bűnös emberek büszkesége és gonoszsága megtoroltassék és megtöressék, de a kereszténység legkonokabb ellensége ellen is nagy haderő indíttassék, és így nagy háborúra kerüljön a sor, mely által Erdély is felszabaduljon a zsarnokság félelme alól. A mi az én személyemet illeti, úgy hiszém, nagyságod tudja, hogy én hosszú időn keresztül kólikában és epekőben szenvedtem, a mely betegségtől most megszabadulva a podagrával kezdek újból csatát, de úgy reményelem, hogy ezt a bajt is időmultával és hosszas türelmességgel kiheverem. Ezzel nagyságos uramnak magamat lelkemből és különösen ajánlom. Kelt a Visegrád melletti királyi táborból, november 25. napján, 1540. Báró Fels Leonhard.

Egykoru másolat. Országos levéltár. Missiles.

Közli: Dr. KÁRFFY ÖDÖN.

ADATOK A TÖRÖK HÓDOLTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ.

3. szám. *Bakytth Péter, Pálffy Istvánhoz hadi hírekről s a török
mozdulatairól. 1627 július 26. Drégelypalánk.*

Ez hónap 25. napján nekem írta Ngod levelét egyéb véghelyekben szóló levelekkel egyetemben vevém; mit parancsoljon Ngod, megértettem, ahhoz is alkalmaztatom magamat, és az több véghelyekben is késedelem nélkül az leveleket elküldöttem; noha Koháry Péter Uramnak Sógoromnak azon dolog felől le . . . hez képest itt is vigyázásban és készen vagyunk; emberinket is elküldöttük, hogy ha az bányákra akarnának mennie, hogy megelőztük volna, de az Ngod parancsolatjának engedünk. Új hírt Ngodnak egyebet írnia nem tudok, hanem hogy az Török az szent békesség meghtétellel az hódoltságot igen biztatja; azon közben Váczból a mivel lehet éjjel minden keresztén segítség nélkül költözik, a mivel nem lehet nyilvánis valami szin alatt, ugymint: Algyuknak megbontakozások örvével veszi ki, és viszont az szárazon ez napokban egy taraczkot vonatván be, a helyet erősíteni látszatik. Az tömösvári basa, és a lippai bék Gadocznál mondatik mint egy ezred magával megszállottnak és a Boszniai basa nyomában lenni; a vezér pedig Ó és Új Buda között szorgalmatosan arattatni s takartatni a végre, hogy oda szállítsa táborba őket.

A gróf Pálffy család seniorátusi levéltárából. Armarium I. Lad. 5. Fasc. 2. Fr. 5., eredeti.

4. szám. *Ahmet Bek esztergomi helytartó Pálffy Istvánhoz Szönyről
1627 jul. 29. Lovat küld egy rab váltásádjaja fejében.*

Ez felül kelletek Nsgodat ez irásunk által megtalálnunk. Vagyon Nsgodnak egy szegény egri Haszon nevű szolgalegény rabja, az melynek ez világon semmije sincsen annál egyéb az mi mostan rajta vagyon, csak tíz pénzérő marhája is, az kin magát kiszabadíthatná, és Istenen kívül senki gyámola több nincsen. Hanem Istenre tekintvén egy egri főember, mostan rajta megkönyörülvén, az önnön maga lovát akarja érette adni Nsgodnak, a mely lovat ugyanezen levelünk

mellett elküldte Nsgodhoz szintén Ujvárbán, a mely felől mi is kérjük Nsgodat, hogy Nsgod azon Nsgodhoz küldött lóért bocsássa el a szegény rab legényt, a mely szegény rabot — a mint tudunkra vagyon — ide Komáromba küldött Nsgod; mert Isten tudja, hogy a mit felül megírtuk Nsgodnak e világon semmije nincsen az kin magát kiválthatná, hogy ha Nsgod mostan ezért a lóért el nem bocsátja, azután soha szegény váltságon ne remélje szabadulását. Hogy ha pedig Nsgod el akarja bocsájtani a lóért, Nsgod a lovat elvevén, a legényt küldje ide Szönyre hozzánk, a mely főember pedig a lovat érette adni akarja, az ő maga szolgáljától küldte el a lovat. Kérjük Nsgodat a felől is, hogy Nsgod engedelméből mindenütt békével bocsátassék. Ezennel Istennek ajánljuk Nsgdat. Datum in Szöny. 1627. 29. Juli.

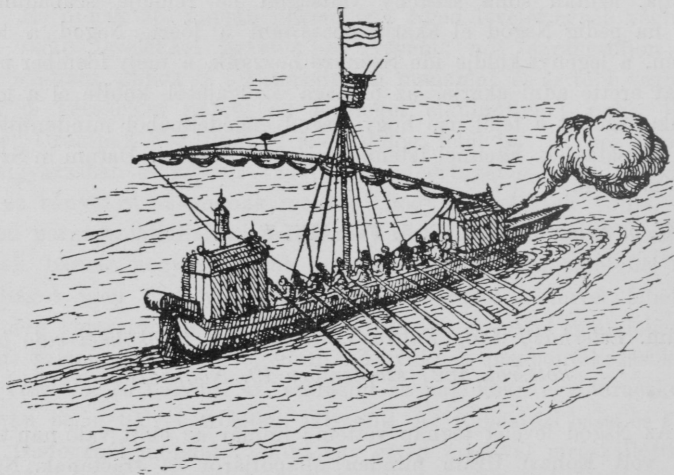
U. o. Armarium I. Lad. 4. Fasc. IX. Fr. 3.

5. szám. *Esterházy Pál, Pálffy Istvánhoz. A törökökkel való békekötésről. 1627 szeptember 19. Nógrádról.*

Az Nsgod levelét tegnap vettem; immár az előtt való nap tudósított volt Kohari Uram minden állapotjáról az tractának. Nsgod parancsolja, hogy 25 præs. lövessük az örömét, ha Nagod ezután is parancsolja meg kell lenni, de az én ítéletem szerint, igaz elég volna, ha az főhelyekben Ujvárbán, Komáromban s Gyeőrben lőnék meg; ne vesztegetnénk port az alsób végvárakban; lám nem régen is lövénk örömet, kiből azt itéltem, hogy valami jobban essék az végezés. Nógrádnak kevés haszna az mostani békeségben, mert emlékezet sincs az város megépítéséről, s anélkül is csak nyomoruság minden rendnek lakása; tudom pedig bizonyosan, hogy végezés nélkül nem engedi megépíteni az török. Az törökre énnekem Nsgos Úr leszen vigyázásom, s tegnap úgy értém: hogy igen kezdtek kászolódni, s az vezér keresteti köztük, s Budán is a jó lovakat ajándékban készítik. Felette nagy örömük közönségesen az békességen; abból veszi eszébe az ember, hogy mind szükségük volt reá, s mind igen szájok ize szerint esett, de mi nálunk senkit ember nem lát, a ki ingyen jó kedvvel hirdetné is. Ezt had nélkül, költség nélkül, annyi fáradsággal hosszú tracta nélkül három hétig mind elvégezhetnék volna; négy szemben lélekben bizony mindezekre reá ment volna a török. Ha resolútiót tettünk volna. És valamire mi ezekben

nézhetnénk, szintén arra néz az török is és erre az temporizálásra
vagyon neki is csak szüksége . . .

Jedlicska Pál, Eredeti részletek a gróf Pálffy család okmánytárához
1404—1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai című sajtó alatt levő művé-
ből. Armarium I. Lad. V. Fasc. 4. Fr. 8., eredeti.

Magyar naszád a XVI-ik századból Visegrád látképéről.